

SCHWICHTENBERG, Cathy (1995). Madonna'nın Postmodern Feminizmi: Marjinallerin Merkeze Taşınması. Kadın Ve Popüler Kültür *içinde* (Dü. Süleyman İrvan ve Mutlu Binark) 175-200. Ark Yayınları: Ankara

SENDER, Katherina (2005). Cinsel Öznelliklerin Satışı: İzleyicilerin Gey Pence-resinden Reklamlara Tepkisi. (Çev Şahinde Yavuz). Medya Ve İzleyici: Bitmeyen Tartışma *içinde* (Dü. Şahinde Yavuz). Vadi Yayınları, Ankara.

TEKVAR, Sırma Oya (2006). Dergi Reklamlarında Toplumsal Cinsiyet Göstergeleri: FHM Ve Kozmopolitan Reklamlarının Karşılaştırmalı Göstergibilimsel Çözümlemesi. Ankara: TC. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Ve Tanıtım Anabilimdalı (yayımlanmış yüksek lisans tezi).

YAĞCI, Mehmet İsmail ve İLARSLAN, Neslihan (2010). *Reklamların Ve Cinsiyet Kimliği Rolünün Tüketicilerin Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi*. İstanbul: Doğu Üniversitesi Dergisi, 1-11, 138-155.

YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hasan (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayınları, Ankara.

www.gazetevatan.com. Eşcinseller RTÜK'e Gidiyor. İnternet Adresi: <http://haber.gazetevatan.com/escinseller-rtuke-gidiyor/369604/7/Haber>, Erişim Tarihi: 20.06.2012.

TÜRK BASININDA ORGAN BAĞIŞI VE ORGAN NAKLİ HABERLERİNİN BASIN ETİĞİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Pelin ÖĞÜT*
Aslıhan ARDIÇ ÇOBANER**

ÖZET

İşlevini kaybetmiş organların yerine sağlıklı olanların takılması işlemi olan organ nakli ve naklin ön koşulu olan organ bağışı günümüzde hastalık ya da yetmezliğin tedavisinde kullanılan yegâne tıbbi tedavi şeklidir. Nakledilecek organ arz ve talebi arasındaki farkın giderilmesi ise bu tıbbi prosedür hakkında kamuoyunun doğru bilgilendirilmesiyle yakından ilişkilidir. Bu doğrultuda bu çalışmada Türk basınında organ bağışı ve organ nakli konulu sağlık haberlerinin gazetecilik meslek ahlak ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. İnceleme dönemi olarak belirlenen 1 Haziran 2013- 31 Aralık 2014 tarihleri arasında farklı yayın gruplarına ait olan Hürriyet, Habertürk ve Zaman gazetelerinde (ulusal ve bölgesel ekleri dâhil olmak üzere) belirlenen toplam 993 haber içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Elde edilen bulgular organ bağışı ve nakli konusunun yoğunlukla pozitif bir tonda hasta hikâyeleri dolayısıyla sunulduğunu ortaya koymaktadır. Haberlerde kullanılan görsellerin içeriği ve alıcı ve verici isimlerine açık olarak yer verilmesi hasta mahremiyeti açısından etik bir sorun olarak değerlendirilmiştir. Organ bağışının teşvik edilmesinde ve kamuoyunun bu tıbbi müdahale hakkında bilgilendirilmesinde yararlanılabilecek başlıca mecralardan biri olan kitle iletişim araçlarında söz konusu prosedürün ne şekilde işlediği veya dini inançlardan kaynaklanan engeller gibi kültürel öğelere yeterince yer verilmemiş olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Organ Nakli, Organ Bağışı, Medya Etiği

EXAMINING THE NEWS ABOUT ORGAN DONATION AND TRANSPLANTATION IN TURKISH PRESS IN CONTEXT OF MEDIA ETHICS

ABSTRACT

Organ transplantation, the operation of transplanting healthy organs instead of the organs which have lost their functionality and organ donation which is the prerequisite of transplantation is the sole medical treatment method used for treating an illness or dysfunction. Remedying the difference between the supply and demand of the organ to be transplanted is closely related with the accurate briefing of public regarding such medical procedure. In this study, the aim is to evaluate the health news on organ donation and organ transplantation in Turkish press within the framework of professional ethics. Total 993 news determined from Hürriyet, Habertürk and Zaman newspapers (including their national and regional annexes) which pertain to different publishing groups, between June 1, 2013 and December 31, 2014 determined as period of examination have been examined via news content analysis method. The findings obtained reveals that the subject of organ donation and transplantation has been presented mostly in a positive tone through patient stories. The content of visuals used in the news and use of receiver and donor names expressly has been considered as an ethical problem. It is understood that how such procedure has been dealt with in mass communication means which are amongst main sources to be benefited to encourage organ donation and to inform public on this medical intervention or that cultural elements such as burdens arisen from religious beliefs have not been included sufficiently.

Keywords: Organ Transplantation, Organ Donation, Media Ethics

* Yrd. Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, ogutpelin@gmail.com

** Yrd. Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, İçel Sağlık Yüksekokulu, Sosyal Hizmetler Bölümü, ocobaner@gmail.com

1. GİRİŞ

Gelişen tıp teknolojilerinden yararlanarak bir hastalık ya da yetmezliğin tedavisi ile insan hayatını kurtarmak, yaşamı uzatmak, yaşamın kalitesini iyileştirmek gibi amaçlarla gerçekleştirilen organ nakli tıbbi bir tedavi yöntemidir. Organ nakli, kimi organlar işlevlerini yerine getiremeyecek duruma geldiğinde ve başka hiçbir tıbbi çözüm olmadığına karar verildiğinde yapılan zorunlu bir uygulamadır. Diğer bir deyişle kronik, yani geriye sağlıklı durumuna kavuşturulamayacak biçimde hastalanmış organların yerine sağlıklı organların takılması işlemidir ve günümüzde hastanın sağlıklı yaşama döndürülmesi için geçerli olan yegâne tedavi şeklidir (Çobanoğlu, 2009: 193).

Organ nakli yaşayan bir insanın organlarından birini veya organının bir kısmını nakil ihtiyacı olan bir başkasına hayatta iken vermesi olabildiği gibi beyin ölümü gerçekleşen ve organları yakınları tarafından bağışlanan kişinin organ ve dokularının hastaya nakli şeklinde de olabilmektedir. Beyin ölümü bir kişinin herhangi bir nedenle yaşamsal işlevlerini yitirmesi durumudur. Tıp bu durumu ‘ölüm durumu’ olarak kabul etmekte ve beyin ölümü kararı uzman bir ekip tarafından alınmaktadır (Çobanoğlu, 2009: 194). Bunların yanı sıra kişinin kendi dokularının vücudunun bir yerinden başka yerine nakledilmesi, insan dışında bir canlıdan alınan veya laboratuvar ortamında üretilen organ ve dokuların nakli de söz konusudur. Hangi şekilde olursa olsun naklin verici ve alıcıların hak ve özgürlüklerinin güvence altına alındığı ve hastaların yararının gözetildiği koşullarda ve kurumlarda gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Türk Tabipleri Birliği [TTB], 2012: 6).

Organ yetmezliği sorunu tüm dünyada giderek artmakta, buna bağlı olarak naklin gerçekleşmesi için ön koşul olan organ bağışi da önem kazanmaktadır. “Organ bağışi kişinin sağlığında ya da öldükten sonrası için organlarını kronik organ hastası olan kişilere nakledilmesi için bağışlamasıdır” (Parlak, 2009: 191). Öte yandan bu bağışın gerçekleşmesi kamuoyunun bu konu hakkında yeterli ve doğru bilgilendirilmesiyle yakından alakalıdır. Çağdaş ve demokratik toplumlarda dördüncü güç olarak tanımlanan ve kamusal sorumluluğa sahip olan medya aracılığıyla yapılan bilgilendirmenin bu bağlamda etik kurallara uygunluğu önem kazanmaktadır. Etik kavramının anlamı üzerine bir tartışma açmak bu çalışmanın hedeflerinden biri olmamakla birlikte; çalışmanın ilk bölümünde habercilik etiğinin dünyada ve Türkiye’de temel dayanak noktalarının genel bir çerçevesinin verilmesinin ardından organ bağışi ve nakline ilişkin tarihsel gelişim ve yasal mevzuata değinilecektir. Tıp etiği açısından organ bağışi ve nakli hakkında bilgilendirmenin yapıldığı bölümü, amaç ve yöntem bölümü ile haberlerin gazetecilik meslek ahlak ilkeleri doğrultusunda ele alındığı bulgular bölümü izlemektedir.

1.1. Dünyada ve Türkiye’de Gazetecilik Etiğinin Gelişimi

Etik, kısaca “ahlak felsefesi” anlamına gelmekte ve “ahlaki açıdan kabul edilebi-

li bireysel, kurumsal ve toplumsal değerlerin tanımlanması ve bu değerlerin insan davranışını değerlendirmenin temel ölçütü olarak kullanılması” şeklinde tanımlanmaktadır (İrvan, 2005: 61). Basın etiği veya medya etiği gibi farklı isimlerle de adlandırılan gazetecilik etiği ise ahlak felsefesinin bir alt kategorisidir ve temel ilgi alanı medya çalışanlarının mesleklerini icra ederken uymak zorunda oldukları kurallar ve ilkelerdir.

Gazeteciliğin etik nosyonu fikri, Anglo-Amerikan dünyasında devlet müdahalesine karşı özgür basın mücadelesinin verildiği tarihsel süreç ve basının dördüncü güç ve kamunun sesi olma iddiasının şekillendiği mirasla ilişkilidir. Klasik liberal kuram çerçevesinde demokrasi ile basın özgürlüğü arasında vazgeçilmez bir bağ kurulmakta ve basın kuruluşları, serbest pazar ekonomisi içinde iş gören herhangi bir sektörden farklı olarak bilgilendirme, halk adına denetleme ve toplumdaki farklı sesleri yansıtarak çoğulculuğa hizmet etme gibi işlevlerle donatılmaktadır (Uzun, 2009: 34). Kamunun bilme hakkı ve ifade özgürlüğü tartışmaları her ne kadar düşünsel olarak 18. yüzyıla dek uzansa da İngiltere ve ABD’de 19. yüzyılda kitle demokrasisinin ortaya çıkışıyla biçim almış ve 20. yüzyılda modern medyanın toplumsal sorumluluğu fikrine ve etik nosyonuna temel teşkil etmiştir.

Taş’a göre 18. yüzyıl İngiltere’de gazetelerin kendilerini kamusal bir tartışmanın aktörü olarak gördükleri ve kamusal işlevlerinin daha görünür hale geldiği bir dönem olmuştur. Düzenli bir basının ortaya çıkmasıyla haberciler kendilerini toplumsal bir grup, düzenli bir şekilde iletişime geçtikleri okuyucularını ise ‘kamu’nun bir parçası olarak algılamaya başlamış ve görevlerini iktidarın bireysel özgürlüğü tehdit eden uygulamalarını açığa çıkarmak olarak görmüşlerdir. Bu açıdan 18. yüzyıl kamu, devlet ve basın arasındaki yapısal sınırların belirginleşmeye başladığı ve basının kendisini “kamunun bekçisi, halk mahkemesi ve kamunun özgürlüğünün koruyucusu ilan ettiği bir yüzyıldır” (2012: 37-39).

19. yüzyıl İngiltere’inde ise yasal değişiklikler ve mali düzenlemeler yoluyla basın üzerindeki siyasal denetimin giderek gevşemesi, artan refah süreci ve teknik yenilikler gazeteleri de daha çekici bir yatırım alanı haline getirmiş; ticari popülar basın yükselişe geçmiştir (Taş, 2012: 43-44). Benzer şekilde Amerika Birleşik Devletleri’nde 1830’lardan itibaren metelik basın (penny press) çok ucuz fiyatıyla bütün yurttaşlar için bilgiye eşit erişim imkânı sağlamış; diğerlerinden farklı olarak yalnızca ticaret ve siyasete değil kentlileşen orta sınıfın gündelik hayatına odaklanmıştır (İnceoğlu, 2010: 50). Diğer yandan basındaki bu ticarileşme eğilimi 19. yüzyıl sonundan itibaren basının kamunun bilgilendiricisi konumuyla çelişmeye başlamıştır. Eleştirilerinin temelinde, sansasyonellikle özdeşleştirilen ve objektif gazetecilik idealine karşıt olarak tanımlanan, dönemin yüksek tirajlı popüler basınının gazetecilik standartlarını düşürdüğü iddiası yatmaktadır. Buna karşılık, özerk bir basının ancak profesyonel tutuma sahip bir kurumsal yapıda tesis edilebileceği düşünülmüştür. Yirminci yüzyılın ilk yarısı, gazeteciliğin profesyonelleşmesi, gazetecilik örgütlerinin kurulması ve bilimsel gazetecilik eğitiminin özendirilmesiyle

habercilik etiğinin kurumsal hatlarının şekillenmeye başladığı yıllar olmuştur. 1923 tarihli Amerikan Haber Editörleri Derneği'nin (ASNE) "Gazeteciliğin Esasları" deklarasyonu ve 1926'da Profesyonel Gazeteciler Derneği'nin öncüsü olan Sigma Delta Chi'nin mesleki kodlarının ardından pek çok örgüt etik kodlar oluşturmaya başlamıştır (Taş, 2012: 68-80).

Gazetecilikteki profesyonelleşme eğilimleri sürerken basındaki ticarileşme de özellikle savaş sonrasında ABD'de ve İngiltere'de hız kazanmaya başlamıştır. Yoğunlaşan sektörün liberal anlayış çerçevesinde "kamu adına denetleme ve bilgi verme" işlevlerini sağlıklı olarak yerine getirebilmesi ise yine liberal yaklaşım içerisinde kalınarak üretilen düzeltme çabalarını gündeme getirmiştir. Gazeteciliğin çağdaş kapitalist toplumlarda nasıl bir işlev üstlenmesi gerektiğiyle ilgili "toplumsal sorumluluk" gazetecilik meslek etiği ilkelerinin türetilebileceği bir kurucu nosyon olarak tanımlanmıştır (Uzun, 2009: 36-37). ABD'de İkinci Dünya Savaşı sırasında kurulan ve başkanı Robert Maynard Hutchins'in adıyla anılan Basın Özgürlüğü Komisyonu'nun (The Commission on Freedom of the Press) raporu "Özgür ve Sorumlu Bir Basın", Amerikan basınının mevcut durumda üstlenmesi beklenen demokratik işlevlerinden uzak olduğunu, basının toplumsal işlevini yerine getirebilmesinin, özgürlükler kadar sorumluluklara da sahip olduğunun farkına varmasıyla mümkün hale gelebileceğini savunmuştur. Rapora göre daha sorumlu bir basın anlayışının yerleştirilmesinin yolu ise hükümet müdahalesi değil, özdenetimdir (Çaplı, 2002: 26-27). Komisyonun önerileri, kendinden sonraki habercilik etiği tartışmasının da ana çerçevesini belirlemiştir. Aynı tarihsel dönemde İngiltere'de ise Kraliyet Basın Komisyonu (Royal Commission on the Press) başta olmak üzere bir dizi komisyon kurulmuş ve bunların raporları çevresindeki tartışmalar da profesyonel etik yönelimin güçlenmesiyle sonuçlanmıştır (Taş, 2012: 93).

Temelinde medyanın demokratik toplumlarda yurttaşların rasyonel karar verebilmesi için gerekli olan enformasyonu sağlamakla yükümlü olduğu düşüncesinin yer aldığı toplumsal sorumluluk anlayışı gazeteciliğin meşruiyet temelini oluşturmada hala önemini korumaktadır (Uzun, 2009: 38). Çeşitli meslek kuruluşları tarafından geliştirilmiş bulunan meslek ilkeleri de öncelikle bu sorumluluğa yer vermektedir.

Türkiye'de gazetecilik etiği ve mesleki örgütlerin gelişimine baktığımızda ise öncelikle Batı'dan farklı olarak Osmanlı'da gazete yayıncılığının devlet siyasetinin gerekleri doğrultusunda yine devlet tarafından kurulmuş resmi nitelikteki gazeteler ve yabancıların diplomatik amaçlarla yayımladığı gazetelerle başladığını belirtmek gerekmektedir. Üretim sürecinde işbölümünün gelişmediği bu dönemde para kazanma imkânı sınırlı olduğu için gönüllü çabalarla yürütülen bir girişim niteliğindeki gazeteciliğin mesleki ayrışma netleşmediği için devlet memurları tarafından yapılması moral bir sorun olarak görülmemiştir. Osmanlı'da basının toplumsal rolü ve basın ideallerinin gazetelerde tartışılmaya başlanmasına hükümet müdahalesine karşı basın özgürlüğünü savunan Tasvir-i Efkâr ve İbret gibi düşünce gazetelerinin ilk örneklerinde rastlanmaktadır. Özellikle I. Meşrutiyet'in ilanı ile başlayan dönem

ise sistematik sansür uygulamaları ve gazeteleri yasal ve mali denetime tabi tutma ile karakterize edilebilir. Osmanlı basınının gelişimindeki uğraklardan biri olan Jön Türk basını da buna karşılık devletin yasal denetimi ve vergilendirmeye karşı çıkarak basın özgürlüğü savunusunu siyasal mücadelenin ayaklarından biri olarak görmüştür. (Taş, 2012: 139-146)

Cumhuriyetin ilanının ardından yeni rejimin basın anlayışı 1940'ların ortasına kadar milli bir matbuat inşa etme fikri etrafında şekillenmiş ve basına halkın bilgilendirilmesinin yanında eğitiminin sağlanması gibi bir işlev de yüklenmiştir. Cumhuriyet döneminin önemli bir gelişmesi 1935'te gerçekleştirilen I. Basın Kongresi'nde alınan karar doğrultusunda ilk kez bir meslek örgütü olan Basın Birliği'nin kurulmasıdır. Basın mensuplarının katılımının zorunlu kıldığı Birlik, üyelerini gazetecilik mesleğinden men etme yetkisi ile donatılmış olması nedeniyle basın ve fikir özgürlüğü açısından değerlendirildiğinde eleştiriye açık bir oluşumdur (Özgen, 2005: 17). Basın Birliği 1946 yılına dek faaliyetini sürdürmüştür; yayınlanan bir kanunla dağıtılmıştır.

Türkiye'de gazetecilik alanının kitleleşme sürecine girmesi ve objektiflik eksenli meslek ilkelerine olan bağlılığını ilan etmesi, çok partili yaşama geçişle birlikte 1945 sonrası evrede gerçekleşmiştir. Gerek reklâma olan bağımlılık, gerek gazetelerin teknik ve içerik açısından geçirdikleri dönüşüm, gerekse de örgütlenme ve dağıtım açısından, 1950 sonrasında piyasa gazeteciliğine yönelik eğilim belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır (Taş, 2012: 288). Fikir gazeteciliğinden kitleleşme gazeteciliğe geçişin öncülerinden biri olan Hürriyet (1948) "tarafsızlık ve bağımsızlık" iddiasıyla yayın hayatına başlamıştır (Adaklı, 2006: 114). Çok partili dönemin belirtilmesi gereken önemli bir gelişmesi gazetecilerin yasal olarak kaldırılan Basın Birliği yerine kendi meslek örgütlerini oluşturmak için girişimde bulunmalarıdır. Gazetecilerin özlük haklarını da koruyan Gazeteciler Cemiyeti 1946 yılında kurulmuş 1993 yılında adı Bakanlar Kurulu kararı ile Türkiye Gazeteciler Cemiyeti olarak değiştirilmiştir (Topuz, 2003: 358-359). Türkiye gazeteciler Cemiyeti 1998 yılında yayınladığı Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi ile özdenetime vurgu yaparak gazetecilerin haklarına olduğu kadar sorumluluklarına da değinmiştir.

Demokrat Parti iktidarının yandaş gazetelere yaptığı dolaylı destek ile ortaya çıkan "besleme basın" ve radyo üzerindeki denetim çabalarıyla ortaya çıkan "partizan radyo" 1960 sonrası Basın Şeref Divanı ve Basın Ahlak Yasası'nın ortaya çıkışında etkili olmuştur. Basın Şeref Divanı taahhütnamesi geniş bir katılımı kabul edilmiş; 10 maddeden oluşan Basın Ahlak Yasası içerisindeki maddeler Türkiye'de meslek mensuplarının gönüllü olarak uymayı taahhüt ettikleri mesleki etik ilkeler olmuştur. Basın Ahlak Yasası'nda gazetecilik mesleğinin kamu çıkarına zarar verici bir şekilde kullanılmayacağına vurgu yapılmış, doğruluğundan şüphe duyulan haberlerin yapılmaması ve kişisel görüşlere haber metninde yer verilmemesi gibi kurullarla Anglo-Amerikan gazetecilik etiği anlayışını görünür kılmıştır (Taş, 2012: 161).

1970'lerin ikinci yarısı, basında 1980 sonrası belirginleşen yapısal dönüşümün iz-

lerinin ortaya çıktığı yıllardır. Bu dönemde gazeteci ailelerin egemenliğindeki geleneksel sahiplik yapısı çözülmeye ve basın sektörü dışında büyük yatırımları olan sermaye gruplarının etkisiyle şekillenmeye başlamıştır. ‘Basından medyaya geçiş’ olarak adlandırılabilir bu süreç magazin türü haberciliğin öne çıkması, gazeteci profiline değişimi ve profesyonel gazeteciliğin şirket yönetimi ilkeleri etrafında şekillenmesiyle karakterize olmaktadır. Basın Konseyi işte böyle bir dönemde 1986 yılında bir araya gelen bir grup gazetecinin çalışmaları sonrası 1988 yılında kurulmuştur. Konseyin yayınlamış olduğu 16 maddelik Basın Meslek İlkeleri gazetecilere mesleki etik bağlamında uymaları gereken temel ilkeler açısından yol gösterir niteliktedir (Özgen, 2005: 21-22).

1.2. Gazetecilik Etiği Bağlamında Sağlık haberciliği

Dünya Sağlık Örgütü tarafından “yalnızca hastalık ya da sakatlığın bulunmaması değil, aynı zamanda bedensel, ruhsal ve sosyal yönlerden tam bir iyilik hali” olarak tanımlanan sağlık doğuştan kazanılmış temel bir hak kabul edilerek İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi ya da Avrupa Sosyal Şartı gibi uluslararası metinler tarafından korumaya alınmıştır. Bireylerin sağlık eğitimi ise bu metinler tarafından devletin sorumluluk alanı içerisinde kabul edilmiş ‘sağlık konusunda aydınlatılmış bir kamuoyunun oluşumu’ bu çerçevede önemli görülmüştür. Bireylerin sağlık eğitiminde yararlanılabilecek araçların başında ise medya gelmektedir. Toplumun sağlık konularında doğru bir şekilde bilgilendirilmesinin yanı sıra bireysel olarak daha sağlıklı bir hayatın sürdürülmesi ve yaşam kalitesinin artırılmasında sağlık konulu habercilik faaliyeti de giderek önem kazanmıştır. Sağlık haberciliği bu bağlamda ‘insan sağlığını ve yaşam kalitesini ilgilendiren her türlü konuda yapılan habercilik faaliyeti’ olarak tanımlanmaktadır (Öğüt, 2013).

Bireysel ve kitlesel sağlık eğitiminde yararlanılabilecek en etkili yolların belki de başında medya gelmektedir. Araştırmalar bu çalışmanın da konusu olan medyadaki organ bağışi ve nakli ile ilgili temsillerin halkın bu konudaki ana bilgi kaynağı olduğunu göstermektedir (Feeley ve Vincent, 2007; Morgan vd., 2007; L. Quick vd., 2012). Ancak, medyanın hem teşvik etme açısından faydalı olabilecek hem de organ bağışını olumsuz yönde etkileyecek çift taraflı rolünün altını çizmek de gerekmektedir (Matesanz, 2002: 987). Özellikle sağlık konusundaki hatalı ve eksik yayınlar bireysel ya da toplum sağlığının bozulmasına yol açabilmekte, panik yaratabilmekte, güç durumdaki insanların boş yere umutlanmasına neden olabilmektedir (Yüksel vd., 2014: 62).

Tıbbın ve haberciliğin etik kurallarının gözetilmediği durumlarda ciddi sorunlar yaşanması oldukça mümkündür. Medyanın sağlık konusundaki yayınlar karşısında göstermesi gereken sorumluluk doğrultusunda Türkiye’de ilk kez 1991 yılında Eğitim ve Sağlık Muhabirleri Derneği (ESAM-DER) kurulmuştur. ‘Eğitilmiş gazeteci, sağlıklı haber’ anlayışı ile kurulan derneğin amaçları arasında eğitim ve sağlık ala-

nında haberciliğin kalitesini arttırmak, halkın sağlık konusunda doğru bilgilendirilmesini sağlamak ve etik kuralların uygulanmasını sağlamak yer almaktadır. ESAM-DER, Türk Tabipleri Birliği ve TÜBİTAK tarafından 18-20 Haziran 1999 tarihleri arasında gerçekleştirilen sağlık haberlerinin tartışıldığı toplantıda “daha sağlıklı bir toplum için iyi hekimlik ve iyi gazetecilik” yapmanın önemine işaret edilerek Halkın Yararı İçin Sağlık Haberciliği Bildirgesi açıklanmıştır. On iki maddeden oluşan bildirmede sağlık haberciliğinde uzmanlaşmanın desteklenmesi, sansasyondan uzak doğru sağlık haberlerinin yapılabilmesi için muhabirlerin bağımsızlığının önemi ve sorumlulukları, sağlık habercileri için bilimsel danışma havuzu oluşturulmasının gerekliliği ifade edilmektedir (Sağlık Bilinci ve Medya, 1999: 142-143).

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından (TGC) 1998 yılında kabul edilen Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi’nde de sağlık konusuna ayrı bir başlık ayrılmıştır. “Gazetecinin Doğru Davranış Kuralları” başlığı altında “sağlık” konusunda şöyle denilmektedir:

“Sağlık konusunda sansasyondan kaçınmalı, insanlara umutsuzluk veya sahte umut verecek yayın yapılmamalıdır. Tıbbi alandaki araştırmalar kesinleşmiş sonuçlar gibi yayınlanmamalıdır. İlaç tavsiyesinde mutlaka uzmana danışılmalıdır. Hastanelerde araştırmalar yapan, bilgi ve görüntü almaya çalışan gazeteci, kimliğini belirtmeli ve girilmesi yasak bölümlere ancak yetkililerin izniyle girmelidir. Yetkilinin, hastanın veya yakınının izni olmaksızın hastane ve benzeri kurumlarda hiç bir yolla ses ve görüntü alınmamalıdır” (www.tgc.org.tr/bildirge.html)

Öte yandan “sarsıcı durumlarda” yapılacak haberler için ise şöyle denmektedir: “Üzüntü, sıkıntı, tehlike, yıkım, felaket ya da şok halindeki insanlar söz konusu olduğunda gazetecinin olaya yaklaşımı ve araştırması insani olmalı ve gizliliklere uyularak duygu sömürsünden kaçınmalıdır”.

Basın Konseyi tarafından yayınlanan Basın Meslek İlkeleri arasında doğrudan sağlık haberciliğine ilişkin bir ifade bulunmasa da habercilik mesleğinin genel uygulamaları içinde nasıl davranılması gerektiğine ilişkin temel ilkeler tanımlanmıştır. Bunlar arasında 5. maddede kişi mahremiyetine yönelik ihlalleri engellemek amacıyla “Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz” denilmektedir (www.medyaetikkonseyi.com/page/Basin-Ahlak-Esasları.aspx)

1.3. Organ ve Doku Naklinin Tarihsel Gelişimi

Çeşitli nedenlerle işlevini kaybetmiş vücut parçalarının yerine canlıdan ya da kadavradan alınan kan, deri, kemik, böbrek, kalp, karaciğer, akciğer gibi organ ya da

organ parçalarının yenilerini koyma çabası tıbbın uzun yıllar üzerinde çalıştığı bir konu olmuştur. Hızla gelişen tıp teknolojisine paralel olarak organ aktarımının yanı sıra kök hücre araştırmaları, kordon kanı bankacılığı gibi yeni teknikler de geliştirilmiştir (TTB, 2010: 37). Organ naklinin ilk örneği 1933 yılında Rusya’da 26 yaşında bir kadına kadavradan yapılan böbrek naklidir. Bu ilk adımı 1950’de Chicago’da gerçekleştirilen ikinci bir kadavradan böbrek nakli izlemiştir; 1952 yılında ise Paris’te canlı vericiden böbrek nakli gerçekleştirilmiştir. Her üç nakil de hastaların kısa süre sonra ölümü ile sonuçlanmıştır. Organ nakli tarihindeki ilk başarılı nakil ise 1954 yılında Boston’da genetik yapısı örtüşen tek yumurta ikizlerinden birinin böbreğinin diğerine nakledilmesi olarak kabul edilmektedir (Parlak, 2009: 195).

Türkiye’de ilk organ nakli girişimi ise 1968 yılında Dr. Kemal Beyazıt tarafından Ankara Yüksek İhtisas Hastanesi’nde gerçekleştirilen ancak başarısız olan kalp naklidir (Koçak Süren, 2007: 177). Hacettepe Üniversitesi’nde 1970’lerin başlarında hayvanlar üzerinde gerçekleştirilen deneysel nakil çalışmalarının ardından ilk başarılı organ nakli 3 Kasım 1975 tarihinde Dr. Mehmet Haberal tarafından anneden oğula gerçekleştirilen böbrek nakli olmuştur. Bunu 10 Ekim 1978 tarihindeki kadavradan böbrek nakli izlemiştir (Moray vd., 1999: 3284). Kadavradan ilk karaciğer nakli 1988’de, ilk başarılı kalp nakli ise 1989’da gerçekleştirilmiştir (Koçak Süren, 2007: 177).

Nakledilen kişinin bağışıklık sisteminin yabancı organa gösterdiği tepki organ naklinin gelişimindeki en önemli engellerden biri olmuştur. İsviçre’de Jean François Borell adlı eczacının bağışıklık baskılayıcı ilacı geliştirmesi ve ilacın 1982’den itibaren dünya çapında kullanıma sokulmasıyla giderek daha fazla sayıda organın nakli de mümkün hale gelmiştir (Parlak, 2009: 196). Organ naklinde yeni bir aşama olarak adlandırılan kompozit doku nakillerinin¹ dünya çapındaki ilk örneklerine ise 1990’lı yılların sonlarında rastlanmaktadır (Türkiye Biyoetik Derneği [TBD], 2012: 382). 1998 yılında Fransa ve ABD’de el nakilleriyle başlayan kompozit doku nakilleri 2005 yılında Fransa’da, 2006 yılında Çin’de ve daha sonra ABD, İspanya, Mısır, Belçika ve Türkiye’de gerçekleştirilen nakillerle devam etmiştir. Türkiye’de ilk kompozit doku nakli Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde 25 Eylül 2010 tarihinde gerçekleştirilen kadavradan çift kol naklidir (TTB, 2012: 8-9).

1.4. Organ Nakline İlişkin Yasal Düzenlemeler

Organ nakli bir yandan sağlıklı bir kişinin vücut bütünlüğüne yapılmış bir müdahale olması diğer yandan da bir başka kişiye sağlık kazandırmak gibi ‘üstün bir amaca’ hizmet etmesi bakımından çıkar çatışmalarına yol açan bir tıbbi tedavi yöntemi olarak hem ulusal hem de uluslararası metinlerle düzenlenmiştir. Alanda ilk düzenleme Amerikan Hukuk Enstitüsü tarafından 1968’de yayınlanmış olan model

yasaya göre hazırlanmış 1984 tarihli Ulusal Organ Nakli Yasası’dır (The National Organ Transplant Act). Yasa ile Organ Paylaşımı İçin Birleşik Ağ (United Network for Organ Sharing) kurulmuş ve organların para karşılığı verilmesi yasaklanmıştır (Center for Bioethics, 2004: 11). Avrupa’da organ nakline ilişkin yasal düzenlemelerin ilk örneklerine de yine 1980’li yıllarda rastlanmaktadır. Avusturya ve Lüksemburg’da 1982’de, Belçika’da 1986’da, Yunanistan ve İngiltere’de 1989’da ve İtalya’da 1993’de organ nakli yasal olarak düzenlenmiştir (Gökçen, 2000).

Türkiye’nin de taraf olduğu bazı uluslararası sözleşmeler de organ ve doku naklini düzenlemektedir. Örneğin 1997 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarafından imzalanan Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi’nin (Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with Regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine) 19- 22. maddeleri bu konuyu ele almaktadır. Daha sonra 2003 yılında söz konusu sözleşme TBMM tarafından onaylanarak buna dair 5013 sayılı kanun ile yürürlüğe girmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2014).

Türk hukukunda ise sağlık hakkı anayasal düzeyde ilk kez 1961 Anayasası 49. maddesi ile düzenlenmiş; “Devlet herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşayabilmesini sağlamakla ödevlidir” denilerek sağlık hakkına devlet açısından pozitif bir yükümlülük doğuracak şekilde yer verilmiştir. 1982 Anayasası’nın 17. maddesine göre ise “Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir ve tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz” (Sönmez, 2011: 30).

Türkiye’de organ nakline ilişkin ilk yasal düzenleme ise 1979 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu tarihe kadar organ nakli konusundaki kurallar meslek örgütlerince belirlenerek uygulanmıştır (Özdağ, 2001: 47). 2238 sayılı Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkında Kanun 29 Mayıs 1979 yılında kabul edilip, 3 Haziran 1979 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Daha sonra 1982 yılında kanunda ölüden organ ve doku alınmasıyla ilgili konuda kısmi değişiklik yapılmıştır (Kılıçoğlu, 1991: 248). Kanun, tedavi, teşhis ve bilimsel amaçlarla organ ve doku alınması, saklanması, aşılması ve naklini hükme bağlamaktadır. Kanunda özetle hekimlerin bilgi verme ve araştırma yükümlülüğü, alınamayacak organ ve dokuların niteliği, tahlil ve inceleme yapma zorunluluğu, organ ve doku alma, saklama ve nakline yetkili sağlık kurumları ve kanuna aykırı davranışlara ilişkin cezai hükümler yer almaktadır. 2238 sayılı kanunun uygulanması için ilk yönetmelik 1993 yılında kabul edilmiş, en son 1 Şubat 2012 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan 28191 sayılı Organ ve Doku Nakli Hizmetleri Yönetmeliği ile organ ve doku nakli hizmetlerinin yürütülmesinde uyulması gereken esaslar belirlenmiştir.

1.5. Tıp Etiği Açısından Organ Bağışı ve Nakli

Dünyada pek çok uluslararası kuruluş ve ülke yasalar ve bildirgeler yoluyla tıp alanına ilişkin etik kuralları düzenleme yoluna gitmiştir. Türk hukukunda, tıp mesleği

¹ Barsak, karın boşluğu, rahim, yüz, saçlı deri, el diz eklemi, ekstremiteler gibi damar, sinir, kırıkdam, kemik gibi çoklu doku ve organ parçalarının aktarımı

uygulamalarına ilişkin esasları düzenleyen 1928 tarihli Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun'dan sonra hekimlerin uyması gereken etik kuralları düzenleyen Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi 1960 yılında kabul edilmiştir. Nizamnameye göre hekimler hastanın "Cinsiyeti, ırkı, milliyeti dini ve mezhebi, ahlaki düşüncesi, karakter ve şahsiyeti, içtimai seviyesi, mevkii ne olursa olsun" gerekli özeni göstermekle yükümlü tutulmuşlardır. Diğer bir düzenleme olan 1.08.1998 gün ve 23420 Sayılı Hasta Hakları Yönetmeliği de tıp etiğine dair pek çok kural içermektedir (Koçak Süren, 2007: 186-187).

Türk Tabipleri Birliği'nin (TTB) 4-5 Nisan 2008 tarihlerinde Ankara'da düzenlediği Türk Tabipleri Birliği Etik Bildirge Çalıştayında kabul edilen Organ Aktarımlarına İlişkin Etik Bildirge ise spesifik olarak organ bağışı ve nakline ilişkin etik kuralları öngörmektedir. Bildirgeye göre organ aktarımıyla ilgili olarak tıp etiği açısından iki temel sorun bulunmaktadır: Organ sağlama ve organ dağıtımı. Bildirgede organ sağlama yöntemleri canlıdan organ aktarımı ve ölüden organ aktarımı olarak sıralanmaktadır. Canlıdan organ aktarımının etik boyutu tıbbi açıdan gerekli aydınlatmanın yapılmasından sonra, organ vericisinin hiçbir baskı altında kalmadan, kendi özgür iradesiyle, tamamen gönüllülikle organını bağışlaması esasına dayanmaktadır (TTB, 2010: 37). Kişi mahremiyetinin korunması da tıbbi etik kurallarının bir parçasıdır:

Organ ve doku veren ya da alan kişilere ait tüm kişisel bilgi ve veriler, kişinin özel yaşamına saygı ve mesleki gizlilik ilkeleri gereğince saklı tutulmalıdır. Alıcı ve verici ile ilgili tıbbi ve kimlik bilgilerinin mahremiyeti korunmalı; yazılı ve görsel kitle iletişim araçlarında hasta mahremiyetini çiğneyen, özel yaşamı sergileyen, hasta ve yakınlarının, ailenin korunmasını zedeleyen beyanlardan kaçınılmalıdır. Basın yayın organlarına yapılan açıklamalarda organ bağışını özendirici, kamuoyunu bilgilisel temelde aydınlatıcı, hasta mahremiyetine saygılı ifadeler kullanılmalı ve halkın güveni kazanılmalıdır. Açıklamalar, merkezlerin reklamına yönelik ve ekipler arası rekabet izlenimi veren, hasta yararını göz ardı eden ifade ve eylemler içermemelidir (TTB, 2012: 22).

2. AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmanın temel amacı Türk basınında organ bağışı ve organ nakli konulu sağlık haberlerinin gazetecilik meslek ahlak ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmesidir. Bu bağlamda çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Haberlerin önemlilik derecesi nedir?

2. Haberlerin dil ve anlatım yapısı nasıldır?
3. Haberlerde hasta mahremiyetine yönelik ihlaller var mı?
4. Haberler hangi oranda uzman görüşüne dayandırılmıştır, kaynakları kimlerdir?
5. Haberlerde işlenen başlıca temalar nelerdir, haberlerde organ bağışı ve nakli pozitif bir tonla mı sunulmaktadır?
6. Haberler organ bağışı ve nakline ilişkin arka plan bilgisi veriyor mu?
7. Haberler Türkiye'de organ bağışı ve nakli hakkında güncel sorunlara (en çok ihtiyaç duyulan organlar, kadavradan organ bağışının/naklinin azlığı ve ailelerin isteksizliği) değiniyor mu?

Türk basınında organ bağışı ve organ nakli konulu sağlık haberi içerikleri haber metinlerinin analiz yöntemlerinden biri olan içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Çalışmada inceleme dönemi olarak belirlenen 1 Haziran 2013- 31 Aralık 2014 tarihleri arasında Türkiye'de yayımlanan günlük gazeteler arasından toplam satış rakamı en yüksek ilk 6 gazete Basın İlan Kurumu'ndan alınan veriler doğrultusunda belirlenmiştir. Tespit edilen *Zaman*, *Posta*, *Hürriyet*, *Sözcü*, *Sabah* ve *Habertürk* gazeteleri arasından farklı yayın gruplarına ait olan 3 gazete (*Hürriyet*, *Habertürk* ve *Zaman*) seçilerek içerik analizi uygulamasına konu edilmiştir. *Hürriyet*, *Habertürk* ve *Zaman* gazetelerinin ulusal ve bölgesel ekleri de çalışmaya dâhil edilmiştir. Gazetelerin yurt dışı baskıları ise sınırlılık kapsamında tutulmuştur.

Zaman aralığı ve incelenecek gazetelerin belirlenmesinin ardından İnterpress medya takip şirketi internet sitesi üzerinde 'organ bağışı', 'organ nakli', 'donör' anahtar kelimeleri ile yapılan tarama sonucu organ bağışı ve organ nakli konulu 2035 haber tespit edilmiştir. Doğrudan organ bağışı ve organ nakli ile ilgili olmayan, aynı gazetenin eklerinde ve ana gazetede aynı gün içerisinde tekrarlanan, gazetelerin yurtdışı baskılarında yer alan ve bir paragraftan kısa olan haberler çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Bu sınırlılıklar çerçevesinde belirlenen toplam 993 haber içerik analizi uygulamasına konu edilmiştir.

Kodlamaya ilişkin kategoriler araştırma soruları esas alınarak hazırlanmış; toplam 40 haber üzerinden gerçekleştirilen ön kodlama testi yapılmıştır. Söz konusu kodlama kılavuzu Ek 1'de sunulmaktadır. Çalışmada incelenmek üzere belirlenen gazetelerin (Gazetenin adı) ardından haberlerin hangi oranda ana gazetede hangi oranda eklerde yer aldığını tespit edebilmek amacıyla yayın türü kategorisinde ana gazete ve süreli eklere (ulusal ve bölgesel) yer verilmiştir. Haberin gazetenin hangi sayfasında yayımlandığını belirlemeye yönelik olarak üç alt kategori belirlenmiştir. Anon-su birinci sayfada olup devamı iç sayfalarda verilen haberler 'devamı olan haber' şeklinde kodlanmıştır. Organ bağışı ve nakli konulu haberlerin dil ve anlatım yapısı ise beş alt kategoride incelenmiştir. Organ bağışı hakkında bilgi veren, açıklama getiren haberler bilgilendirici, bir kişinin hastalığının duygusal bir temelde öyküleştirilerek veya dramatize edilerek anlatıldığı haberler dramatik/duygusal/öyküleyi-

ci; donör, doktor, nakil ekibi ya da naklin gerçekleştirildiği sağlık kurumunu öven, takdir eden haberler takdir edici/övücü, işlenen konunun magazinelleştirilerek veya sansasyonel bir şekilde verildiği haberlerde haber dili anlatım sansasyonel/magazinel kabul edilmiştir. Örneğin “Kanser Hastası Harikalar Diyarı’nda Moral Buldu” başlıklı haber dünya lösemi haftası dolayısıyla düzenlenen bir etkinliği konu almaktadır. Kemik İliği Nakil Direktörünün kaynaklık ettiği haberde organ/ doku nakli hakkında bilgilendirme yapılmasının yanı sıra daha magazinelleştirilerek da görülmektedir. “İlik Bekleyene Yeni Umut Işığı” başlıklı haberde olduğu gibi organ/doku bekleyen kişilere umut vermeye yönelik anlatımlar ise umut verici olarak kodlanmıştır. Haber görsellerinin niteliği ile ilgili olarak haberi yazan muhabirin çektiği, haberde adı geçen kişi veya olaylara ait fotoğraflar gerçek, haber konusuyla bir şekilde ilgili ancak kimin çektiği belli olmayan fotoğraflar ise stok/arşiv olarak kodlanmıştır. Örneğin habere konu olan hastanın veya haberde adı geçen doktorun fotoğrafı gerçek iken, nereye ait olduğu belirtilmeyen bir laboratuvar fotoğrafı arşiv görüntüsü olarak kabul edilmiştir.

Çalışmada incelenen haberlerde ayrıca bağış ve nakil sürecine ilişkin bilgilendirmenin ne düzeyde olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Onayın alımı, organın nasıl tedarik edildiği, uyumluluk kriterleri, nakil sonrası iyileşme süreci gibi unsurlara haberde yer verildiği durumlarda ‘arka plan bilgisi var’ şeklinde kodlama yapılmıştır. Çalışmada ayrıca sağlık gibi önemli bir konuda haberlerde verilen bilginin hangi oranda bir uzmanın görüşüne dayandırıldığı belirlenebilmesi amacıyla ‘uzman görüşü’ kategorisine yer verilmiştir. Bu bağlamda organ nakli veya bağışı konusuyla ilgili bilgilendirmenin bu alanda uzman bir kişi veya bu alanın tarafı olarak tanımlanabilecek Sağlık Bakanlığı, doktor, nakil koordinatörü olması durumunda haberin uzman görüşüne dayandırıldığı kabul edilmiştir. Diğer yandan haberde bilgi veren, görüş bildiren kişilerin hastanın kendisi, yakını veya tıp alanında uzmanlığı olmayan kişilerce yapılması durumunda ise ‘uzman görüşü yok’ şeklinde kodlama yapılmıştır. Haberlin tonu diğer bir önemli kategoridir. Organ bağışı ve naklini olumlayan, kabul eden, doğrulayan, teşvik eden, donör veya nakil ekibini öven ifadelerle sahip haberler ‘pozitif’; olumsuzlayan, reddeden ve eleştiren ifadeler ‘negatif’ kabul edilerek kodlama gerçekleştirilmiştir.

Haberlerin kaynaklarının tanımlanması doğrultusunda ise dokuz alt kategori çerçevesinde kodlama yapılmıştır. Emniyet mensupları, vali, rektör gibi doğrudan sağlıkla ilgili olmayan kaynaklar diğer kategorisi altında değerlendirilmiştir. Haberlerde işlenen temalar ise 16 alt kategori bağlamında değerlendirilmiş; her bir haberde birden fazla tema kodlanabilmiştir. Sosyal Güvenlik Kurumu’nun uygulamaları, Sağlık Bakanlığı’nın televizyon dizilerinde organ nakli konusunun işlenmesine ilişkin uyarıları vb. konular ‘diğer’ kategorisi altında değerlendirilmiştir.

Ön kodlama testinin ardından kodlama iki araştırmacı tarafından birbirinden bağımsız olarak gerçekleştirilmiş ve kodlayıcılar arası uyum % 89 olarak belirlenmiştir. Poindexter ve McCombs’a göre kabul edilebilir güvenilirlik katsayısı yüzde 80 ve

üzeri olmalıdır (2000: 203). İçerik analizi kodlama işleminin ardından veriler Sosyal Bilimler İstatistik Programı’nda (SPSS) işlenerek frekans analizleri ve çapraz tablolar elde edilmiştir.

3. BULGULAR

Çalışma kapsamında incelenen toplam 993 organ bağışı ve nakli konulu haberin gazetelere göre dağılımı incelendiğinde en fazla haberin *Hürriyet* gazetesinde (n=423, %42,6) yayımlandığı tespit edilmiştir (Tablo 1). *Hürriyet* gazetesini 396 (%39,9) haber ile *Habertürk* ve 174 (%17,5) haber ile *Zaman* gazetesi takip etmektedir.

Tablo 1: Organ Bağışi ve Nakli Konulu Haberlerin Gazetelere Göre Dağılımı

Gazete Adı	Frekans	%
Hürriyet	423	42,6
Habertürk	396	39,9
Zaman	174	17,5
Toplam	993	100

Haberde önemlilik unsuru bir haberin toplumun büyük bir kesimini etkileyip etkilemediği ile yakından ilişkilidir. Halk sağlığını ilgilendiren bir konunun gazetelerde birinci sayfada yer bulabilmesi önemlidir. Bu çalışmada haberlerin önemlilik derecesi yayın türü ve yayımlandığı sayfa bağlamında değerlendirilmiştir. Buna göre haberlerin %65,5 (n=650) gibi oldukça yüksek bir oranı bölgesel eklerde yayımlanmıştır. Ana gazetede yer alan haberlerin oranı %31,8 (n=316) iken sadece %2,7’si (n=27) ulusal eklerde kendine yer bulmuştur (Tablo 2). Haberlerin bölgesel eklerde yoğunlukla yer alması il sağlık müdürlükleri tarafından gerçekleştirilen yerel etkinliklerin veya hasta, hastane ve organ nakli merkezleri odaklı haberlerin tercih edilmesine bağlanabilir.

Tablo 2: Organ Bağışi ve Nakli Konulu Haberlerin Yayın Türüne Göre Dağılımı

Yayın Türü	Frekans	%
Bölgesel Ek	650	65,5
Ana gazete	316	31,8
Ulusal Ek	27	2,7
Toplam	993	100

Bir gazetenin haber hiyerarşisini belirleyen unsurlar arasında ilk sırada haberin hangi sayfada yayımlandığı gelmektedir. Buna göre gazetenin iç sayfalarına doğru gidildikçe haberin değeri düşmekte; gazetenin yayın politikası açısından en önemli haberler birinci ve onu izleyen sayfalara yerleştirilmektedir (Yüksel ve Gürçan, 2005: 19). Bu doğrultuda çalışmada haberlerin gazete sayfalarındaki dağılımları üç alt kategoride incelenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3: Organ Bağışı ve Nakli Konulu Haberlerin Gazete Sayfalarındaki Dağılımı

Sayfa	Frekans	%
İç Sayfalar	644	64,9
Ana sayfa	37	3,7
Devamı olan haber	312	31,4
Toplam	993	100

Tablo 3’de belirtildiği gibi organ bağışı ve nakli haberleri yoğunlukla gazetelerin iç sayfalarında kendine yer bulabilmiştir (n= 644, %64,9). Gazetenin vitrin sayfası olarak da adlandırılabilir birinci sayfasında sadece 37 (%3,7) habere rastlanmış; anonsu birinci sayfada olup devamı iç sayfalarda verilen haberlerin oranı ise %31,4 (n=312) olarak tespit edilmiştir. Ana sayfada yer verilen başlıca haberler hasta hikâyesi ve organ nakli ekibinin başarılarını konu edinmektedir.

3.1. Haberlerin Dil ve Anlatım Yapısı

Sadece sağlık haberinin değil herhangi tür bir haberin de dilinin sade ve anlaşılır olması esastır. Ancak tıp gibi kendine özgü bir terminolojisi olan bir alanla ilgili yapılan haberlerde bu ilkenin gözetilmesi daha büyük önem kazanmaktadır (Sütlaş, 2007: 181-182). Çalışmada haberlerin dil ve anlatım yapısı beş alt kategori çerçevesinde incelenmiş; her bir haber bu kategoriler bağlamında çoklu kodlanmıştır. Diğer bir deyişle bir haber hem bilgilendirici hem de umut verici anlatıma sahip olarak kodlanabilmiştir. Buna göre haberlerde en yüksek oranda ‘bilgilendirici, açık ve net’ (n=671, %67,6) bir dil kullanıldığı belirlenmiştir (Tablo 4). Bilgilenme hak ve özgürlüğü insan hak ve özgürlükleri içerisinde önemli bir yer tutmakta, doğru ve güvenilir haber almak ise bilgilenme özgürlüğünün olmazsa olmaz öğeleri arasında yer almaktadır (Sütlaş, 2007: 28). Bu doğrultuda haberlerde organ bağışı ve nakli konusunda toplumu bilgilendirmeye yönelik bir çabanın varlığından söz edilebilir. Diğer yandan incelenen haberlerin yarısından fazlasında (n=528, %53,2) ‘dramatik, duygusal ve öyküleyici’ bir anlatıma rastlanmıştır. Her iki kategori birlikte değerlendirildiğinde Türk basınında organ bağışı ve nakli konulu haberlerin bilgilendirici içeriğe sahip olsa bile ‘öyküleyici ve dramatik’ bir anlatımla okuyucuya sunulduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4: Organ Bağışı ve Nakli Konulu Haberlerin Dil ve Anlatım Yapısı

Haber Dili ve Anlatım	N	%
Bilgilendirici	671	67,6
Dramatik/Duygusal/Öyküleyici	528	53,2
Takdir edici/Övücü	281	28,3

Umut Verici	149	15
Sansasyonel/Magazinel	50	5
N	1679	

Haberlerin %28,3’ü (n=281) ‘takdir edici/ övücü’, %15’i ise (n=149) ‘umut verici’ bir anlatıma sahiptir. Haberlerin oldukça düşük bir oranı ise ‘sansasyonel /magazinel’ (n=50, %5) niteliktedir. Sağlık haberlerinde dil ve anlatım özellikleri bakımından dikkat edilmesi gereken en önemli unsurlardan biri ‘magazinel, sansasyonel ve umut yaratıcı’ ifadelerden kaçınılmasıdır. Bu kural Eğitim ve Sağlık Muhabirleri Derneği Etik ilkeleri arasında da yer almakta “ESAM üyesi gazeteciler, yalan, taraflı, kamuoyunu yanıltıcı, yönlendirici, umut tacirliğine yönelik haber yapamaz” denmektedir. Bu çerçevede organ bağışı ve nakli konulu haberlerin magazinel ve sansasyonel anlatımdan uzak olmasının olumlu bir özellik olarak altı çizilebilir. Diğer yandan incelenen haberlerde haberciliğin genel formatından kaynaklanan ve sadece sağlık haberciliğinde değil ekonomi, spor vb. uzmanlık alanlarında da görülen yapısal bir problem dikkati çekmektedir. Haber başlıklarında sürekli tekrarlanan ‘hayat verdi’, ‘umut oldu’, ‘yaşama tutundu’, ‘nakille hayata döndü’, ‘ikinci hayat/yeni hayat’ gibi ifadelerin ‘haberi fark ettiren başlığıdır’ şeklinde örtük olarak kabul edilen bir kuraldan kaynaklandığı söylenebilir.

3.2. Haberlerde Hasta Mahremiyetine Yönelik İhlaller

Haber fotoğrafları, sahip oldukları inandırıcılıkla, insanların kendi gözlerinden sonra en çok güvendikleri araç konumundadırlar. Bu nedenle gazeteler olayların doğruluğunu pekiştirmek amacıyla yoğun olarak fotoğraf kullanmaktadırlar (Uzun, 2009:178). Çalışmada incelenen toplam 993 organ bağışı ve nakli konulu habere de %90,6 (n=900) gibi oldukça yüksek bir oranda bir görselin eşlik ettiği belirlenmiştir. Görsel kullanılan 900 haberin 858’inde (%86,4) ‘gerçek olay/kişiye ait’ görüntü kullanılmıştır. Haberlerde görsel kullanımının içeriğinde (Tablo 5) ise en yüksek oranda ‘alıcı’ya (n=574, %57,8) rastlanmaktadır. Alıcıyı ‘nakil ekibi’ (n=254, %25,6), ‘donör’ (n=237, %23,9) ve ‘hasta yakınları’ (n=227, %22,9) izlemektedir.

Tablo 5: Organ Bağışı ve Nakli Konulu Haberlerde Görsel İçeriği

Görsel İçeriği	N	%
Alıcı	574	57,8
Doktor/Nakil Ekibi	254	25,6
Donör	237	23,9
Hasta Yakınları	227	22,9
N	1292	

Basın Konseyi Basın Meslek İlkeleri 5. maddesine göre “Kişilerin özel yaşamı,

kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz”. Bu maddeden yola çıkılarak görsel kullanılan 900 haberin yarısından fazlasında alıcının görüntüsüne, yaklaşık dörtte birinde ise donörün görüntüsüne yer verilmesinin basın etiği bağlamında sorunlu olduğu söylenebilir. ESAM-DER, Türk Tabipleri Birliği ve TÜBİTAK’ın da işbirliği ile 18-20 Haziran 1999 günleri arasında gerçekleştirilen Sağlık Bilinci ve Medya toplantılarının Tıp Etiği ve Medya Etiği başlıklı oturumunda konuşan Prof. Dr. Zuhâl Amato Okuyan şöyle demektedir: “Gizlilik de çok önemli. Kişilik haklarının ihlal edilmesi hastalar açısından da çok önemli. Hasta adı üzerinde hasta. Tepki verecek konumda değil. Üzerlerinde flaş patlayarak resimleri çekiliyor, konu oluyorlar” (Sağlık Bilinci ve Medya, 1999: 8). Okuyan’ın hasta mahremiyetine yönelik vurgusu aşağıda yer alan haber örnekleri göz önüne alındığında daha anlamlı hale gelmektedir. Her iki haberde de “yaşamsal bir kamu çıkarı” olmadığı halde hastaların nakil sonrası görüntülerine yer verilmektedir.

5 organ nakledilen Refiye 3 adım atıp pipetle su içti

MİLLİYONDA bir gövdeye Gağdüz ameliyatı hastası Refiye Yılmaz’ın müjdesi haber geldi. Her hafta içinde 7 ameliyat olan Refiye 3 adım yapıldıktan pipetle suyu içti. Gerekli organları bulamayan ameliyatı Refiye geçire yarası acı çekti. Bu ameliyatta 4 organ nakledildi. Refiye’ye her hafta gün ölene ameliyatı sonunda aynı anda mide, pankreas ve kalın bağırsak olmak üzere 4 organ nakil yapıldı. Ameliyatın sonra bir

Gerekli 5 organı öğütüp Refiye’ye nakil yapıldı.

İLK BAKIŞ

5’inci yüz naklinin kahramanı Recep Sert’in, yeni yüzüne tansima anının görüntüleri basına dağıtıldı. 18 Temmuz’da ameliyat olan Sert, 20 Ağustos’ta sıkal tıraşı oldu ve ilk kez aynada yüzünü gördü. Oandaki kağıda, “Hayecan var sadece. Çok güzel olmuştum. Bu kadar beklemiyordum” yazdı. DHA 20/6

5’inci yüz naklinin kahramanı Recep Sert’in, yeni yüzüne tansima anının görüntüleri basına dağıtıldı.

Habertürk (27.08.2013)

Hürriyet (5.9.2013)

Dünya Sağlık Örgütü’ne bağlı Avrupa Sağlık İletişimi Ağı’nın (European Health Communication Network) 2000 yılında sağlık muhabirlerine yönelik hazırladığı rehberde yer alan evrensel etik ilkelerin 7. maddesi hasta, engelli ve bu kişilerin ailelerinin mahremiyetine saygı gösterilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (World Health Organization [WHO], 2000). Diğer yandan incelenen haberlerin 668’inde (%67,3) alıcı veya vericinin isimlerinin açık olarak belirtildiği saptanmıştır. Bu haberlerin %50,3’ünde (n=336) ise donör aileden veya yakın akraba değildir. Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Hakkında Kanun’un 2. bölüm 7. maddesi f bendinde organ ve doku alacak hekimlerin “kan ve sıhri hasımlık veya yakın kişisel ilişkilerin mevcut olduğu durumlar ayrık olmak üzere, alıcının ve vericinin isimlerini açıklamamak zorunda” olduğu belirtilmektedir. Türk Tabipleri Birliği Özel Yaşama Saygı ve Mesleki Gizliliğin Korunması Bildirgesi de öncelikle hastaya ait tıbbi bilgilerin yetkisiz ve ilgisiz diğer kişilerle paylaşılmasına vurgu yapmakta ancak hastanın açık izni alınarak kişilik haklarını zedelememek koşuluyla bilgi paylaşabileceği ifade edilmektedir (TTB, 2010: 15). Bununla birlikte Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi

Gazetecinin Temel Görevleri ve İlkeleri 7. maddesinde “gazetecinin kamuya mal olmuş bir şahsiyet bile olsa, halkın haber alma, bilgilendirme hakkıyla doğrudan bağlantılı olmayan hiç bir amaç için, izin verilmedikçe özel yaşamın gizliliği ilkesini ihlal edemeyeceği” belirtilmektedir. Gazetecinin Doğru Davranış Kuralları başlığı altında ise “Hastanelerde araştırmalar yapan, bilgi ve görüntü almaya çalışan gazeteci, kimliğini belirtmeli ve girilmesi yasak bölümlere ancak yetkililerin izniyle girmelidir. Yetkilinin, hastanın veya yakınının izni olmaksızın hastane ve benzeri kurumlarda hiç bir yolla ses ve görüntü alınmamalıdır” denmektedir. Kitle iletişim araçlarında hasta mahremiyetini çiğneyen, özel yaşamı sergileyen açıklamalardan, hasta ve yakınlarının korunmasını olumsuz etkileyebilecek beyanlardan kaçınılması gerekmektedir.

3.3. Haber Kaynakları ve Uzman Görüşü

Haber kaynakları haberde olayla ilgili bilgisine başvurulmuş kişi veya kurumlardır. Sağlık alanında uzman bir kişinin kaynaklığı haberin güvenilirliği bakımından değerlendirilmesi gereken bir unsur olarak nitelendirilmektedir. Uzman bir sağlık muhabirinin başlıca haber kaynakları arasında başta Sağlık Bakanlığı veya il sağlık müdürlükleri gibi resmi otoriteler olmak üzere sağlık hizmeti sunan kurumların, sağlık alanının meslek ve uzmanlık örgütlerinin, sağlık alanı sendikalarının ve sağlık alanında çalışanların bulunduğu söylenebilir (Öğüt, 2013). Çalışmada incelenen 993 organ bağışi ve nakli haberinin yarıya yakınında (n=467, %47) sağlık ve tıp alanında uzman bir kişi ya da kuruluş temsilcisinin görüşlerine başvurulmadığı tespit edilmiştir.

Haberlerin kaynaklarının tanımlanması doğrultusunda dokuz altı kategori çerçevesinde kodlama yapılmıştır. Emniyet mensupları, vali, rektör gibi doğrudan sağlıkla ilgili olmayan kaynaklar diğer kategorisi altında değerlendirilmiştir. Buna göre öncelikle çalışmada incelenen toplam 993 haberin %14,8’ünde (n=147) herhangi bir haber kaynağının olmadığı altı çizilmelidir. Tablo 6’da sunulduğu gibi haber kaynağı olarak en çok atıfta bulunulan kişi ‘doktor’lardır. Diğer yandan ikinci sırada ‘hasta yakınları’nın kaynaklığına başvurulduğu anlaşılmaktadır. Haberlerin büyük oranda uzman görüşünden yoksun olması öncelikli haber kaynakları arasında hasta yakınlarının olmasına bağlanabilir. Bu durum haberin güvenilirliği bakımından etik bir problem teşkil ettiği söylenebilir. Diğer bir dikkat çekici bulgu Türkiye Organ Nakli Vakfı, Türkiye Organ Nakli Derneği, Türk Böbrek Vakfı, Böbrek Nakli Derneği vb. meslek örgütlerine haber kaynağı olarak yeterince yer verilmemiş olmasıdır. Çalışmada incelenen 993 haberin sadece 37’sinde (%3,7) bir ‘sivil toplum kuruluşu/temsilcisi’ haber kaynağı olarak yer almıştır.

Tablo 6: Haberlerde Değınilen Başlıca Kaynaklar

Haber Kaynakları	Frekans	%
Doktor	302	30,4
Hasta Yakını	224	22,6
Alıcı	175	17,6
Sağlık Bakanlığı Temsilcisi	124	12,5
Nakil Koordinatörü	80	8,1
Donör	78	7,9
Hastane Temsilcisi	47	4,7
STK	37	3,7
Diğđer	40	4
N	1107	

3.4. Haberlerde Değınilen Temalar

Haberlerde işlenen temalar 16 alt kategori bağlamında değeriendirilmiş; her bir haberde birden fazla tema kodlanabilmiştir. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun uygulamaları, Sağlık Bakanlığı'nın televizyon dizilerinde organ nakli konusunun işlenmesine ilişkin uyarıları vb. konular 'diğđer' kategorisi altında değeriendirilmiştir. Tablo 7'de de sunulduğu gibi 'hasta hikâyesi' haberlerde en çok değınilen tema olmuştur (n=644, %64,9). Bu kategoriyi 'organ doku nakli gerçekteşmiş hasta' (n=424, %42,7) ve 'organ doku bekleyen hasta' (n=246, %24,8) temaları izlemektedir. Bir sağlık kuruluğu, doktor ya da nakil ekibinin başarılarına değınilen haberlerin oranı %22,7'tür (n=225). Haberlerin beşte birinde (n=207, %20,8) halkı organ bağışına teşvik etmek, organ nakli konusunda bilgilendirmek amacıyla gerçekteştirilen etkinlik ve kampanyaların işlendiği anlaşılmaktadır.

Tablo 7: İfadenin Tonuna Göre Haberlerde İşlenen Başlıca Temalar

Tema	Pozitif	Negatif	Nötr	Toplam	%
Hasta Hikâyesi	540	13	91	644	64,9
Organ Doku Nakli Gerçekteşmiş Hasta	355	6	63	424	42,7
Organ Doku Bekleyen Hasta	208	7	31	246	24,8
Sağlık Kuruluğu, Doktor ya da Nakil Ekibinin Başarıları	223	0	2	225	22,7
Kampanyalar/Etkinlik	191	2	14	207	20,8
İstatistiki Bilgi	161	5	19	185	18,6
Organları Ailesi Tarafından Bağışlanan	53	0	20	73	7,4

Organ ve Doku Nakli Alanındaki Tıbbi Gelişmeler/Yenilikler	60	0	6	64	6,4
Tıbbi Yatırım	41	4	6	51	5,1
Organ Doku Nakli Beklerken Ölen Hasta	32	7	10	49	4,9
Hastaların Finansal Sorunları	34	0	12	46	4,6
Organ Bağışı ve Naklinin Dini Boyutları	31	0	3	34	3,4
Yasal Düzenlemeler	15	3	12	30	3
Organ Ticareti/ Kara Borsa/ Organ Mafyası	1	7	13	11	1,1
Tıbbi Hata /Trajedi	1	5	1	7	0,7
Diğđer	11	1	5	17	1,7
N				2313	

Organ bağışı ve nakli konulu haberlerin hangi çerçevede sunulduğu halkın konuya dikkatinin çekilmesi anlamında önem kazanmakta, haberler halkın düşüncelerini ve tutumlarını etkilemektedir. Bu doğrultuda çalışmada organ bağışı ve naklini olumsuzlayan, kabul eden, doğrulayan ve öven ifadeler 'pozitif'; olumsuzlayan, reddeden ve eleştiren ifadeler 'negatif' kabul edilerek konunun medyada nasıl sunulduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre incelenen 993 haberin çoğunluğu (n=836, %84,2) 'pozitif', 136'sı (%13,7) 'nötr', 21'i ise (%2,1) 'negatif' tondadır. Türk basınında organ bağışı ve nakli konusunun yoğunlukla pozitif bir tonda verildiği söylenebilir.

Çolak ve arkadaşlarının (2010) Ocak 2007-Ocak 2008 arasında toplam 230 gazete ve dergide yayımlanan 2449 ve 45 kanalda sunulan 1179 haberi inceledikleri çalışmalarında organ bağışı ve nakli haberlerinin Türk mediasında yeterince yer bulmadığı ve çoğunlukla olumsuz sunulduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda geçen 5 yıllık süreç içerisinde konuya ilişkin haber çerçevelerinde bir değişim olduğu anlaşılmaktadır. Keza Kaya ve Güler'in (2012) 1 Ocak-31 Aralık 1010 tarihleri arasında örneklem olarak belirlenen 256 haberin içerik analizi yöntemi ile incelenmesine dayanan çalışmalarında da haberlerin %73,8'inin pozitif, %16'sının negatif, %10,2'sinin ise nötr olduğu tespit edilmiştir.

Temalar haberin tonuna göre incelendiğinde ise hasta hikâyelerinin yoğunlukla pozitif bir tonda ele alındığı anlaşılmaktadır (Tablo 7). Bu doğrultuda organ bağışı ve naklinin Türk basınında 'kişiselleştirilmiş hikâyelerin pozitif bir tonla' verilerek sunulduğu ve bu yolla toplumsal desteğin arttırılmasının amaçlandığı söylenebilir. Diğđer yandan toplumsal desteğin sağlanabilmesi için organ bağışı ve nakli konusundaki tartışmalı konular arasında olan din, organ trafiği ve hastaların finansal sorunlarının basında yeterince ele alınmadığı anlaşılmaktadır.

3.5. Arka Plan Bilgisi

Sağlık haberi, herhangi bir konuda yazılmış bir haberin genel unsurlarını içermenin yanı sıra yeterli ve doyurucu bilgi de içermelidir. Bu doğrultuda çalışmada incelenen haberlerde bağış ve nakil sürecine ilişkin bilgilendirmenin ne düzeyde olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Onayın alımı, organın nasıl tedarik edildiği, uyumluluk kriterleri, nakil sonrası iyileşme süreci gibi unsurların haber metninde yer alması bu tıbbi müdahaleye yönelik güvensizliğin ve bilgi noksanlığının ortadan kaldırılmasında etkili olabilir. Çalışmada incelenen haberlerin %60,9'unda (n=605) arka plan bilgisine yer verildiği tespit edilmiştir. Ancak bu bulgu temalarla birlikte değerlendirildiğinde arka plan bilgisinin olduğu toplam 605 haberin 515'inde (%85,1) bireysel hasta hikâyelerine değinildiği tespit edilmiştir. Diğer bir deyişle haberler organ bağışı ve nakline ilişkin prosedür hakkında bilgilendirmekten ziyade kişilerin hikâyeleri üzerinden sürecin nasıl işlediğini anlatmaktadır. Oysa bağış ve nakil uygulamaları kamunun kabulünü ve bu kabulün sağlanması yönünde çaba sarf edilmesini gerektiren yüksek teknoloji tıbbi müdahalelerdir ve kamuya verilen mesajın doğru ve açık tıbbi bilgiyi içeren bir iletişim üzerine inşa edilmesi gerekmektedir.

3.6. Organ Bağışı ve Nakli Hakkında Güncel Sorunlar

Organ bekleyen hasta sayısının her geçen gün arttığı Türkiye'de konuyla ilgili farkındalığın yaratılmasında yararlanılabilecek başlıca mecralardan biri medyadır. Organ bağışı ve nakline ilişkin direkt kişisel deneyimlerin olmadığı durumlarda pek çok insan bu tıbbi müdahale hakkındaki bilgiyi medya aracılığıyla edinmektedir. Türkiye'de yıllara göre donör, nakil bekleyen ve nakil yapılan hasta sayılarına ilişkin veriler (Tablo 8 ve 9) özellikle kadavradan nakillerin az olduğunu, ihtiyacı olan kişilere yetecek kadar organ bağışının olmadığını ve en fazla hangi organlara ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 8: Türkiye'de Yıllara Göre Nakil Bekleyen ve Nakil Yapılan Hasta Sayıları

Dönem	Nakil Bekleyen/Nakil Yapılan						
	Böbrek	Kalp	Karaciğer	Akciğer	İnce Bağırsak	Pankreas	Kornea
2014	7064/2919	428/78	1956/1211	69/33	7/5	32/9	4342/3491
2013	7086/2945	294/63	2004/1249	65/32	3/2	41/4	4100/2978
2012	6739/2908	301/61	1881/1002	47/25	6/5	36/6	4328/1892
2011	5972/2991	377/96	2567/905	12/5	1/2	76/27	1007/6
Toplam	26.869/11.765	1400/298	8411/4363	193/95	17/9	185/46	13.787/8371

Kaynak: Sağlık Bakanlığı verilerinden derlenmiştir. Retrieved from <https://organ.saglik.gov.tr/web/>

Tablo 9: Türkiye'de Yıllara Göre Beyin Ölümü, Aile İzin ve Donör Sayıları

Dönem	Beyin Ölümü/Aile İzin	Donör Sayısı	
		Canlı	Kadavra
2014	1802/407	3240	407
2013	1709/379	3369	379
2012	1478/345	3472	345
2011	1291/333	2831	333
Toplam	6288/1467	12.917	1467

Kaynak: Sağlık Bakanlığı verilerinden derlenmiştir. Retrieved from <https://organ.saglik.gov.tr/web/>

Bu doğrultuda bu çalışmada da incelenen haberlerde en fazla hangi organ ve dokulara değinildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Sağlık Bakanlığı verileri 2011-2014 yılları arasında en fazla sırayla böbrek, kornea, karaciğer ve kalp bekleyen hasta olduğunu göstermektedir. Çalışmada incelenen 993 haberin 820'sinde (%82,6) bir organ isminden söz edilmektedir. Haberlerde sırayla en fazla oranda böbrek (n=256, %25,8), kemik iliği/kök hücre (n=243, %24,5), karaciğer (n=241, %24,3), kalp (n=120, %12,1), yüz (n=93, %9,4), göz/kornea (n=72, %7,3), akciğer (n=36, %3,6), pankreas (n=26, %2,6), ince bağırsağa (n=24, %2,4) değinilmiştir. Türkiye'de en çok ihtiyaç duyulan organın böbrek olmasına paralel olarak haberlerde de en fazla vurgulanan organın böbrek olması şaşırtıcı değildir.

Nakledilecek organ arz ve talebi arasındaki fark evrensel bir sorun olmakla birlikte Türkiye'nin kendine özgü özellikleri nedeniyle bu problem daha görünür bir hal almaktadır. Tablo 9'da da sunulduğu gibi canlı ve kadavra donör sayıları arasında ciddi bir fark bulunmaktadır ve aileler yakınlarının organlarını bağışlamak konusunda isteksizdir. Organ Bağışında Uyum için Teknik Yardım Projesi kapsamında ortaya konan *İletişim Stratejisi Raporu*'na göre (2014: 17) kitle iletişim araçlarından verilen mesajların odak noktası ölüm sonrası organ bağışı, beyin ölümü teşhisi, faaliyetlerin güvenliği ve şeffaflığı vb. olmalıdır. Çalışmada incelenen haberlerin sadece 73'ünde (%7,4) ölüm sonrası organları ailesi tarafından bağışlanan kişiye değinilmektedir. Organ ve doku naklinin Türk basınında yoğunlukla 'nakli gerçekleşmiş hasta' ya da 'nakil bekleyen hasta' hikâyeleri etrafında sunulduğu anlaşılmaktadır. Haberlerin 49'u ise (%4,9) nakil beklerken organ bulunamaması nedeniyle ölen hastalarla ilgilidir.

Tartışma ve Sonuç

Giderek daha da karmaşıklaşan bir bilgi birikiminin olduğu sağlık alanında kitle iletişim araçları kamu sağlığını ilgilendiren bilginin iletilmesinde birincil kaynak durumundadır. Ancak bu bilginin güvenilirliği, doğruluğu ve kullanılabilir olmasının yanında insan haklarına ve kişisel mahremiyete saygılı olması önemli etik sorunları

oluşturmaktadır. Türk basınında organ bağışı ve nakli haberlerinin basın etiği bağlamında incelendiği bu çalışmada da elde edilen bulgular son derece hassas olan bu tıbbi prosedürün sunumunda çeşitli etik ihlallerin olduğunu ortaya koymuştur.

Bulgular öncelikle haberlerde organ nakli ve bağışı konusunda bilgilendirmeye yönelik bir çaba olmasına rağmen; bu bilgilendirmenin kamunun asıl ihtiyacı olan organ bağışı ve nakline ilişkin prosedür hakkında olmaktan ziyade dramatik ve duygusal bir anlatımın eşlik ettiği bireyselleştirilmiş hasta öyküleriyle okuyucuya sunulduğunu göstermektedir. Halbuki medyanın etik sorumluluğu vatandaşların “faydalı” enformasyona ulaşmasını temin etmektir.

Tıp etiğindeki bireysel zarar vermeme ilkesi ve medyanın kitleler üzerindeki gücü birlikte düşünüldüğünde kamuya iletilen sağlıkla ilgili haberlerin bireysel hatta toplumsal zarara yol açabilme olasılığının da göz önünde bulundurulması gerekir (Çınarlı, 2008: 145). Organ nakli ve bağışının haberlerde sunumunda özellikle alıcı veya vericinin isimlerinin haberlerde açık bir şekilde belirtilmesi ve ‘yaşamsal bir kamu çıkarı’ olmadığı halde hastaların nakil sonrası görüntülerine yer verilmesi hem tıp etiği hem de gazetecilik meslek ilkelerinde altı çizilen ve hasta mahremiyetini ilgilendiren alanlarda çeşitli etik ihlallerin yaşandığını ortaya koymuştur. Bu noktada hatırlanmalıdır ki gazeteciler sadece okur ya da haber kaynaklarına değil haberlerine konu olan kişilere karşı da sorumluluk taşımak durumundadırlar.

Çalışmanın bulguları doğrultusunda altı çizilmesi gereken başlıca unsurlara değinmek gerekirse öncelikle organ bağışı ve naklini konu alan sağlık haberlerinin kişiselleştirmeden uzak ve hasta mahremiyetine saygılı bir çerçeve ile sunulmasının önemi belirtilebilir. Haberde netlik ilkesi gereği haber kaynaklarının açıkça belirtilmesi ve haberlerin bir tıp uzmanının görüşlerine dayandırılması da etik ihlallerin önüne geçilmesinde diğer bir önemli unsurdur.

Sağlık kuruluşu, doktor veya nakil ekibinin başarılarının konu edildiği haberlerin her ne kadar kamuoyunda bu tıbbi müdahaleye yönelik bir güven duygusu oluşturabileceği düşünülse de “starlaştırılan” tıp uzmanlarından ziyade tıp teknolojisindeki gelişmeler ve modern tıbbın insan yaşamında yarattığı değişimlerin vurgulanması amaçlanmalıdır. Yine organ bağışına teşvikte önemli aşamalardan biri olan ‘prosedürün ne şekilde işlediği’ne dair bilgilendirme bu bağlamda haber metinlerinde daha fazla yer almalıdır.

Kamuoyu Türk basınında yer bulan organ bağışı ve nakli konulu sağlık haberlerinden ne öğrenmektedir? Bu soru elde edilen bulgular doğrultusunda yanıtlandığında temel olarak nakli gerçekleşmiş hastaların mutlu son hikâyeleri ve nakil bekleyen hastaların çaresizlik öyküleri şeklinde yanıtlanabilir. Haberlerin Türkiye’de organ bağışına olan ihtiyacın büyüklüğünü vurgulamaması ve organ bağışına etki eden dini, kültürel, sosyo-ekonomik, yasal etkenleri yeterince tartışmaması bu bakımdan eksiklik olarak değerlendirilebilir. Organ bağışının rakamsal düşüklüğünün ilk nedenleri arasında konu hakkında bilgi eksikliği ve dini önyargılar bulunmakta, diğer

yandan haberlerde bunun giderilmesine yönelik bir çabanın varlığından söz edilememektedir. Toplumun organ nakline yönelik sosyal, kültürel ve dini inanışlarının kısa sürede değiştirilmesi her ne kadar mümkün olmasa da bu yönde bir çabanın varlığı önemlidir.

Çalışmada incelenen 993 haberin yarıya yakınının sağlık alanında uzmanlığı olmayan kişilerin görüşlerine dayandırılmış olması dikkat çekicidir. Ticarileştirme, bireyselleştirme, duygusallaştırma her ne kadar medyadan iletilen her tür enformasyon için geçerliyse de özellikle sağlık haberlerinin ekonomik, sosyal ve politik bağlamından koparılmasına neden olmakta ve sonuç olarak toplum sağlığı açısından olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Diğer bir deyişle Türkiye’de verici sayısının azlığı önemli bir sorun iken; organ bekleyen insanlara her yıl binlerce yeni hasta eklenirken, kitlelere ulaşma gücünü elinde bulunduran medyanın toplumsal sorumluluk anlayışı gereğince organ ihtiyacının çözümünde paydaş olması sağlanmalıdır.

Türkiye’de gerek medyanın gerekse tıp ve sağlık alanında görev yapan kurum ve kişilerin sorumlulukları ile ilgili etik ilkeler net bir şekilde belirlenmiştir. Bu bağlamda organ bağışı ve nakli haberlerindeki etik sorunların alana dair bir çerçeve olmamasından ziyade var olan ilkelerin uygulanmamasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Ticari kuruluşlar olan basın yayın organlarının işleyiş biçimi, bunun muhabir üzerindeki etkisi, reklam verenlerin baskısı, editoryal süreç gibi yapısal unsurlar göz önüne alındığında bu ilkelerin hayata geçirilmesi daha karmaşık bir süreç haline gelmektedir. Meslek örgütlerinin ortaya koymuş olduğu etik ilkelerin uygulanabilirliği özellikle günümüzde medyanın yönetsel ve ekonomik yapısı nedeniyle önemli sorun ve engellemelerle karşı karşıyadır. Diğer yandan etik kaygı medya çalışanı için mesleki açıdan yitirilmemesi gereken bir unsurdur. Gazeteciler kamuoyunda saygınlık oluşturabilmeleri ve güvenilir olabilmeleri için bu kaygıyı duymak zorundadırlar. Bunun da ötesinde bireylerin organ bağışı gibi geniş bir toplum desteğine ihtiyaç duyulan bir konuda doğru karar alabilmeleri etik ilkelerin pasif değil aktif olduğu bir ortamda gerçekleşebilir.

KAYNAKÇA

- ADAKLI, G. (2006). Türkiye’de Medya Endüstrisi. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- BASIN KONSEYİ (2015), “Basın Meslek İlkeleri”, İnternet Adresi, <http://www.basinkonseyi.org.tr/basin-meslek-ilkeleri>; Erişim Tarihi: 20.06.2015.
- BERELSON, B. (1984). Content Analysis in Communication Research. Newyork: Hafner Press.
- CENTER FOR BIOETHICS (2004), “Ethics for Organ Transplantation”, İnternet Adresi http://www.ahc.umn.edu/img/assets/26104/Organ_Transplantation.pdf Erişim Tarihi: 04.06.2015
- ÇAPLI, B. (2002). Medya ve Etik. Ankara: İmge Yayınevi.
- ÇINARLI, İ. (2008). “Bilim ve Sağlık Haberciliği: Kamu Yararına Doğru, Ulaşılabilir ve Kullanılabilir Enformasyon İletimi ve Sorumluluklar”, Metin Işık ve Ayhan Erdem (ed.), Tüm Yönleriyle Medya ve İletişim içinde. Konya: Eğitim Kitabevi.
- ÇOBANOĞLU, N. (2009). Kuramsal ve Uygulamalı Tıp Etiği. Ankara: Eflatun Yayınevi.
- ÇOLAK, M.Y., HEKİMOĞLU, D., ERSOY, K., SOZEN, F. ve HABERAL, M. (2010). “Health Content Analysis Of Organ Donation and Transplantation News On Turkish Television Channels and in Turkish Print Media”. Transplantation Proceedings. 42, 134-136.doi: 10.1016/j.transproceed.2009.12.008
- Eğitim ve Sağlık Muhabirleri Derneği’nin Kuruluş Amacı. İnternet Adresi: <http://www.esamder.org.tr/> Erişim Tarihi: 10.05.2015
- Eğitim ve Sağlık Muhabirleri Derneği Etik İlkeleri. İnternet Adresi: <http://www.esamder.org.tr/etik.asp> Erişim Tarihi: 10.05.2015
- FEELEY, T.H. ve VİNCENT, D. (2007). “How Organ Donation Is Represented In Newspaper Articles In The United States”. Health Communication. 21(2), 125-131. doi: 10.1080/10410230701307022
- GÖKÇEN, A. (2000). “Organ ve Doku Nakli Üzerine Düşünceler”. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Milenyum Armağanı. 8 (1-2), 63-85.
- İNCEOĞLU, Y.G. (2010). Uluslararası Medya. İstanbul: Der Yayınları.
- İRVAN, S. (2005). “Medya ve Etik”. S. Alankuş (der.) Medya, Etik ve Hukuk içinde, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- KAYA, A. ve GÜLER, B. (2012, May 24-26.). “Presentation of Organ Transplant News in the Media”, 10th International Symposium Communication in the Millennium. (79-95). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- KOÇAK SÜREN, Ö. (2007) “Organ ve Doku Naklinin Yasal ve Etik Açısından İnce-

lenmesi”, TBB Dergisi, (73), 174-195.

- KILIÇOĞLU, A. (1991). “Organ Nakli ve Doku Alınmasının Hukuksal Yönleri”. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2, 246-263.
- MATESANSZ, R. (2002). “Organ Donation, Transplantation And Mass Media”. Transplantation Proceedings. 35, 987-989. doi:10.1016/S0041-1345(03)00266-5
- MORAY, G., KARAKAYALI, H., DEMİRAĞ, A., BİLGİN, N. ve HABERAL, M. (1999). “Media Effect on Organ Donation and Transplantation”. Transplantation Proceedings. 31, 3284-3285.
- MORGAN, S.E., HARRİSON T.R., CHEWNING L., Davis, L. ve DİCORCIA, M. (2007). “Entertainment (Mis)Education: The Framing of Organ Donation in Entertainment Television”. Health Communication, 22(2), 143-151.
- NEUENDORF, K.A. (2002). The Content Analysis Guidebook. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkında Kanun. Kanun Numarası 2238. (29.5.1979) İnternet Adresi:https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc062/kanuntbmmc062/kanuntbmmc06202238.pdf Erişim Tarihi: 5.04.2015
- Organ ve Doku Nakli Hizmetleri Yönetmeliği. Sayı Numarası 28191. (1.01.2012) İnternet Adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/02/20120201-4.htm> Erişim Tarihi: 5.04.2015
- Organ Bağışında Uyum için Teknik Yardım (2014). “İletişim Stratejisi” İnternet Adresi: https://organ.saglik.gov.tr/web/yonetim/Images/haber_resim_detay_İLETİŞİM%20DÖKÜMANI.pdf Erişim Tarihi: 11.04.2015
- ÖĞÜT, P. (2013). Türkiye’de Sağlık Haberciliğinin Tarihsel Gelişimi ve Hürriyet Gazetesi Örneği. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye.
- ÖZDAĞ, N. (2001). “Organ Nakli ve Bağışına Toplumun Bakışı”. Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 5 (2), 46-55.
- ÖZGEN, M. (2005). “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Mesleki Örgütler Bağlamında Basın Etiği ve Uygulamalarının Tarihçesi”. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (22), 13-24.
- PARLAK, Ş. (2009). “Organ Bağışı ve Organ Naklinde Ortaya Çıkan Sorunlar”, TBB Dergisi, (83), 189-222.
- POINDEXTER, P.M. ve MCCOMBS, M.E. (2000). Research in Mass Communication A Practical Guide. Boston: Bedford/St.Martin’s.
- QUICK, B.L., LAVOİE, N.R. ve STONE, A.M. (2012). “An Examination of Organ

Donation in the News: A Content Analysis from 2005-2010 of the Barriers to Becoming an Organ Donor, Organ Donation and Transplantation”. Dr. Gurch Randhawa (Ed.), Organ Donation and Transplantation Public Policy and Clinical Perspectives içinde (11-22). Intech.

SAĞLIK BAKANLIĞI. (2014). İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi, İnternet Adresi: <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-30952/insan-haklari-ve-biyotip-sozlesmesi.html> Erişim Tarihi: 7.06.2015

Sağlık Bilinci ve Medya. (1999, 18-20 Haziran) “Tıp Etiği ve Medya Etiği”, 6-50. Kumburgaz İstanbul.

SÖNMEZ, M. (2011). Paran Kadar Sağlık. İstanbul: Yordam Kitap.

SÜTLAŞ, M. (2007). Medya İçin Sağlık, Sağlık İçin Medya. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

TAŞ, O. (2012). Gazetecilik Etiğinin Mesleki Sınırları. İstanbul: İletişim Yayınları.

TÜRKİYE BİYOETİK DERNEĞİ. (2012). “Türkiye Biyoetik Derneği Organ Nakli ve Etik İlkeler Görüşü”. Y.I. Ülman ve S.V. Genç (Ed.) , Biyoetik Araştırmaları içinde (381-385). İstanbul: Türkiye Biyoetik Derneği Yayınları.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi İnternet Adresi: <http://www.tgc.org.tr/bildirge.asp> Erişim Tarihi: 13.05.2015

TÜRK TABİPLERİ BİRLİĞİ. (2010). “Organ Aktarımına İlişkin Etik Bildirge”. Türk Tabipleri Birliği Etik Kurulu Etik Bildirgeleri içinde (37-38). Ankara: TTB Yayınları.

TÜRK TABİPLERİ BİRLİĞİ. (2010). “Özel Yaşama Saygı ve Mesleki Gizliliğin Korunması Bildirgesi”. Türk Tabipler Birliği Etik Kurulu Etik Bildirgeler içinde (15). Ankara: TTB Yayınları.

TÜRK TABİPLERİ BİRLİĞİ. (Haziran 2012). Kompozit Doku Nakilleri Raporu. Ankara: TTB Yayınları.

UZUN, R. (2009). İletişim Etiği Sorunlar ve Sorumluluklar. Ankara: Dipnot Yayınları.

WORLD HEALTH ORGANİZATİON. (2000). “European Health Communication Network Guidelines for Professional Health Correspondents” İnternet Adresi: <http://www.mediawise.org.uk/wp-content/uploads/2011/03/Guidelines-for-reporting-on-health-issues.pdf> Erişim Tarihi: 5.06.2015

YÜKSEL, E. ve GÜRCAN, H.İ. (2005). *Haber Toplama ve Yazma*. Konya: Tablet Kitabevi.

YÜKSEL, E., YALÇIN KAYA, A., KOÇAK, A. ve AYDIN, S. (2014). Check Up Sağlık İletişimi Kaynak, İleti ve Hedef Kitle Bağlamında Sağlık Konulu Yayınların Analizi. Konya: Literatürk Academia.

Ek 1: Organ Bağışi ve Organ Nakli Haberlerinin Kodlama Kılavuzu

Gazetenin Adı	Yayın Türü	Sayfa	Haber Dili/ Anlatım
1. Hürriyet	1. Ana gazete	1. Ana sayfa	1. Sansasyonel/Magazinel
2. Habertürk	2. Ulusal ek	2. İç sayfalar	2. Bilgilendirici/Açık/Net
3. Zaman	3. Bölgesel ek	3. Devamı olan haber	3. Dramatik/Duygusal/Öyküleyici
			4. Umut verici
			5. Takdir edici/Övücü
Görsel Kullanımı	Görselin Niteliği	Görsel İçeriği	Organ Adı
1. Var	1. Stok/Arşiv	1. Donör	1. Böbrek
2. Yok	2. Gerçek	2. Alıcı	2. Kalp
		3. Doktor/Nakil Ekibi	3. Karaciğer
		4. Hasta yakınları	4. İlik/Kök hücre
		5. Diğer	5. Akciğer
			6. Yüz
			7. Pankreas
			8. Göz/Kornea
			9. İnce bağırsak
			10. Kol/Bacak
			11. Diğer
Arka Plan Bilgisi	Alıcı/Verici İsimleri	Uzman Görüşü	Bağış Türü
1. Var	1. Var	1. Var	1. Aile içi (akrabalar dahil)
2. Yok	2. Yok	2. Yok	2. Aile dışı
			3. Haberde belirtilmemiş
			4. Hem aile içi hem aile dışından
			5. Diğer (Hayvan veya laboratuvarında üretilmiş vb.)
Haber Kaynağı	Haber Kaynakları	Temalar	
1. Var	1. Doktor	1. İstatistiki bilgi	
2. Yok	2. Alıcı	2. Tıbbi hata/trajedi	

	3. Donör	3. Tıbbi gelişmeler/yenilikler
	4. Hasta Yakını	4. Sağlık kuruluşu, doktor ya da nakil ekibinin başarıları
	5. Sağlık Bakanlığı/ Temsilcisi	5. Organ bağıışı ve naklinin dini boyutları
	6. STK/ Temsilcisi	6. Organ ticareti/Organ mafyası
	7. Nakil koordinatörü	7. Kampanyalar/Etkinlikler
	8. Hastane temsilcisi	8. Hasta hikayesi
	9. Diğer	9. Organları ailesi tarafından bağışlanan kişi
Haberin Tonu		10. Organ, doku bekleyen hasta
1. Pozitif		11. Organ, doku nakli gerçekleşmiş hasta
2. Negatif		12. Organ, doku nakli beklerken ölen kişi
3. Nötr		13. Hastaların finansal sorunları
		14. Tıbbi yatırım
		15. Organ doku nakline ilişkin yasal düzenlemeler
		16. Diğer

YENİ İZLEYİCİ BAĞLAMINDA İÇERİĞİ SOSYAL AĞLARLA ZENGİNLEŞTİRİLEN İNTERAKTİF RADYO PROGRAMCILIĞI: "İZLENECEK Bİ' ŞEY DEĞİL" PROGRAMI ÖRNEĞİ

Semra KOTAN*

ÖZET

Geleneksel medya yayıncılığı belli program içeriklerine ve kapsamlarına sahiptir. Bu sınırlılık ise beraberinde pasif ve edilgen izleyici yapısını getirmiştir. Bu çalışmada öncelikle izleyicinin yeni medya ortamları ile geçirdiği değişim ve dönüşüme yönelik bir çerçeve çizilmektedir. Daha sonra ise izleyici katılımı ile gerçekleşen interaktif radyo programcılığında izler kitlenin programlara nasıl dâhil olduğu anlatılmaktadır. İnsanın doğasında yer alan gözetleme ve gözetlenme pratikleri çerçevesinde sosyal medya ağları ile katılımın nasıl sağlandığı irdelenmektedir. Bu bağlamda çalışmada İzlenecek Bi' Şey Değil isimli radyo programı izler kitle katılımının üst seviyede seyrettiği program olması açısından içerik analizi yöntemiyle çözümlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Medya Ortamları, Yeni İzleyici, Radyo Programlarında İnteraktiflik, Gözetleme, Gözetlenme

ABSTRACT

Traditional media broadcasting has the scope and the specific programs contents. This limitation brought passive and passive viewers led along with it. First, a framework of this study are drawn towards the transformation of the new media of exchange fields spent with the audience. Later that describes how interactive radio programming in the audience followed the program held with audience participation involved. Involvement with social media networks in the framework of the monitoring and surveillance of human nature are discussed how the practice is provided. work is solved by the dock is a radio program that monitors the mass participation of top -level watched the program in terms of content analysis.

Keywords: New Media Environments, New Audience, Interactivity Radio Programming, Surveillance, Spied on

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, semra.kotan@atauni.edu.tr